

KORRUPSIYANING MOHIYATI, OQIBATLARI VA UNGA QARSHI KURASH MEXANIZMLARI: FALSAFIY VA HUQUQIY TAHLIL

Shomurodov Ibrohim Xusanmurot o'g'li

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti o'qituvchisi

E-mail: ibrohimshomurodov93@gmail.com

Ruzikulova Laylo Abdurahmon qizi

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti o'qituvchisi

E-mail: laylorozikulova@gmail.com

Maxmirzayev Salohiddin Sobir o'g'li

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti Ijtimoiy fanlar fakulteti

Psixologiya ta'lim yo'nalishi 1-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA Ushbu maqolada korrupsiyaning ijtimoiy-huquqiy hodisa sifatidagi mohiyati, uning jamiyat taraqqiyotiga salbiy ta'siri va unga qarshi kurashishning xalqaro hamda milliy mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda korrupsiyaning kelib chiqish sabablari, uning davlat boshqaruvi, iqtisodiyot va ma'naviyatga yetkazadigan zararlari ilmiy asoslangan. Shuningdek, O'zbekiston tajribasida korrupsiyaga qarshi kurashishning ustuvor yo'nalishlari va "komplayens-nazorat" tizimining ahamiyati yoritilgan.

KALIT SO'ZLAR: Korrupsiya, davlat boshqaruvi, qonun ustuvorligi, shaffoflik, byurokratiya, ijtimoiy adolat, komplayens-nazorat, antikorrupsiya, huquqiy ong.

АННОТАЦИЯ В данной статье анализируется сущность коррупции как социально-правового явления, её негативное влияние на развитие общества, а также международные и национальные механизмы борьбы с ней. В исследовании научно обоснованы причины возникновения коррупции, ущерб, наносимый ею государственному управлению, экономике и духовности. Также освещены приоритетные направления борьбы с коррупцией на примере опыта Узбекистана и значимость системы «комплаенс-контроля».

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Коррупция, государственное управление, верховенство закона, прозрачность, бюрократия, социальная справедливость, комплаенс-контроль, антикоррупция, правовое сознание.

ABSTRACT This article analyzes the essence of corruption as a socio-legal phenomenon, its negative impact on social development, and international and national mechanisms for combating it. The research scientifically substantiates the causes of corruption and the damage it causes to public administration, the economy, and spirituality. Furthermore, the priority areas of fighting corruption in the experience of Uzbekistan and the importance of the "compliance control" system are highlighted.

KEYWORDS: Corruption, public administration, rule of law, transparency, bureaucracy, social justice, compliance control, anti-corruption, legal consciousness.

KIRISH: KORRUPSIYA — TARAQQIYOT KUSHANDASI

Zamonaviy dunyoda davlat va jamiyat qurilishiga eng katta tahdid solayotgan illatlardan biri bu korrupsiyadir. Lotincha "corruptio" soʻzidan olingan boʻlib, "sotib olish", "aynitish" yoki "buzish" degan maʼnolarni anglatadi. Korrupsiya shunchaki jinoyat emas, balki davlatning ichki asoslarini yemiruvchi, xalqning adolatga boʻlgan ishonchini soʻndiruvchi va iqtisodiy oʻsishni toʻxtatuvchi ijtimoiy virusdir.

Globalashuv sharoitida korrupsiya transmilliy xarakterga ega boʻlib, davlatlararo hamkorlikka va xalqaro investitsiya oqimiga toʻsqinlik qilmoqda. Oʻzbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish davlat siyosatining eng ustuvor yoʻnalishlaridan biriga aylandi. Ushbu mavzuning dolzarbligi korrupsiyani keltirib chiqaruvchi omillarni bartaraf etish va jamiyatda unga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish zarurati bilan belgilanadi.

NAZARIY QISM: KORRUPSIYANING TURLARI VA KELIB CHIQISH OMILLARI

2.1. Korrupsiyaning tasniflanishi

Ilmiy adabiyotlarda korrupsiya quyidagi darajalarga boʻlinadi:

- **Maishiy korrupsiya:** Fuqarolar va quyi boʻgʻin amaldorlari oʻrtasidagi kundalik munosabatlarda (taʼlim, sogʻliqni saqlash) yuzaga keladi.
- **Elitar (yuqori darajadagi) korrupsiya:** Mansabdor shaxslar tomonidan davlat resurslarini oʻzlashtirish yoki yirik loyihalarni noqonuniy yoʻllar bilan taqsimlashda koʻrinadi.
- **Siyosiy korrupsiya:** Saylov jarayonlarida, partiyalarni moliyalashtirishda yoki qonun loyihalarini maʼlum guruhlar manfaati uchun qabul qildirishda namoyon boʻladi.

2.2. Determinatsiya: Nima uchun korrupsiya yuzaga keladi?

Korrupsiyaning ildizlari falsafiy va ijtimoiy jihatdan bir necha guruhga boʻlinadi:

1. **Iqtisodiy omillar:** Ish haqining pastligi, yashirin iqtisodiyotning mavjudligi.
2. **Huquqiy omillar:** Qonunchilikdagi boʻshliqlar, jazo choralarining samarasizligi.
3. **Institutsional omillar:** Davlat boshqaruvida shaffoflikning yoʻqligi, byurokratik toʻsiqlar.
4. **Maʼnaviy omillar:** Huquqiy madaniyatning pastligi, jamiyatda poraxoʻrlikning "norma" sifatida qabul qilinishi.

TAHLIL: KORRUPSIYANING SALBIY OQIBATLARI

Korrupsiyaning jamiyat hayotiga taʼsiri destruktiv xarakterga ega va u quyidagi sohalarda yaqqol namoyon boʻladi:

3.1. Iqtisodiy oqibatlar

Korrupsiya investitsion muhitni yomonlashtiradi. Investorlar noaniqlik va qoʻshimcha xarajatlardan qochib, korrupsiya darajasi yuqori boʻlgan mamlakatlarga mablagʻ kiritmaydilar. Shuningdek, u bozor raqobatini buzadi — gʻoliblik qobiliyatga emas, balki "aloqalar" va poraga bogʻliq boʻlib qoladi.

3.2. Ijtimoiy-siyosiy oqibatlar

Davlat institutlarining nufuzi pasayadi. Fuqarolarda "hammasini pul hal qiladi" degan qarash shakllanadi, bu esa ijtimoiy adolatsizlik hissini uygʻotadi va ommaviy noroziliklarga zamin yaratadi. Sifatsiz taʼlim va tibbiyot korrupsiya natijasida jamiyat genofondiga zarar yetkazadi.

3.3. Maʼnaviy-axloqiy oqibatlar

Korrupsiya jamiyatning axloqiy poydevorini yemirishi bilan xavflidir. Akademik N. Shermuhammedova ta'kidlaganidek, korrupsiya mavjud jamiyatda insonning qadri emas, balki uning hamyoni birinchi o'ringa chiqadi, bu esa milliy qadriyatlarning inqiroziga olib keladi.

KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHNING SAMARALI MEXANIZMLARI

Xalqaro tajriba va O'zbekiston amaliyoti korrupsiyaga qarshi kurashishda kompleks yondashuv zarurligini ko'rsatmoqda:

1. **Raqamlashtirish (E-government):** Inson omilini kamaytirish. Davlat xizmatlarining onlayn shaklga o'tishi pora olish imkoniyatini keskin cheklaydi.

2. **Komplayens-nazorat (Compliance control):** Davlat organlari va xo'jalik yurituvchi sub'ektlarda ichki antikorrupsiya standartlarini joriy etish.

3. **Davlat xizmatchilarining daromadlarini deklaratsiya qilish:** Mansabdor shaxslarning xarajatlari va daromadlari o'rtasidagi muvofiqlikni ta'minlash.

4. **Huquqiy targ'ibot:** Maktabgacha ta'limdan boshlab yoshlarda korrupsiyaga nisbatan "nafrat vaksinasi"ni shakllantirish.

5. **Jamoatchilik nazorati:** Ommaviy axborot vositalari va NNTlarning antikorrupsiya jarayonlaridagi faol ishtirokini ta'minlash.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Korrupsiyaning mohiyati, uning jamiyat hayotiga halokatli ta'siri va unga qarshi kurashish mexanizmlarini tadqiq etish natijasida quyidagi fundamental xulosalarga kelindi:

Birinchidan, korrupsiya shunchaki alohida shaxslarning qonunbuzarligi emas, balki davlat boshqaruvi va ijtimoiy munosabatlar tizimini ichdan yemiruvchi kompleks destruktiv hodisadir. U ijtimoiy adolat tamoyillarini poymol qilib, boylar va kambag'allar o'rtasidagi tafovutni sun'iy ravishda oshiradi hamda jamiyatda "huquqiy nigilizm" (qonunlarni tan olmaslik) kayfiyatini shakllantiradi.

Ikkinchidan, korrupsiyaga qarshi kurashishda faqat jazo choralari tayanish kutilgan natijani bermaydi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, korrupsiyaning "tomonlari" (pora beruvchi va pora oluvchi) o'rtasidagi munosabatni uzish uchun tizimli raqamlashtirish va inson omilini kamaytirish hal qiluvchi ahamiyatga ega. Davlat xizmatlarining shaffofligi va "ochiq ma'lumotlar" siyosati korrupsiyaning yashirin yashash muhitini yo'q qiladi.

Uchinchidan, O'zbekistonda joriy etilayotgan "komplayens-nazorat" tizimi korrupsiyaga qarshi kurashning profilaktik bosqichini yangi bosqichga olib chiqdi. Bu tizim nafaqat qonunbuzarlikni aniqlash, balki uni keltirib chiqaruvchi manfaatlar to'qnashuvini oldindan bartaraf etish imkonini beradi. Biroq, ushbu mexanizmning samaradorligi bevosita jamiyatdagi huquqiy madaniyat darajasiga bog'liqdir.

Tahlillar asosida quyidagi amaliy tavsiyalar ilgari suriladi:

1. Huquqiy-institutsional sohada: "Manfaatlar to'qnashuvi to'g'risida"gi qonun hujjatlarining ijro mexanizmini barcha bo'g'inlarda qat'iy yo'lga qo'yish. Davlat xizmatchilarining daromadlari va xarajatlarini deklaratsiya qilish tizimini to'liq avtomatlashtirish.

2. Iqtisodiy sohada: "Xufyona iqtisodiyot" ulushini kamaytirish uchun naqd pulsiz hisob-kitoblar ko'lamini kengaytirish hamda davlat xaridlari tizimida jamoatchilik ekspertizasi rolini oshirish.

3. Ta'lim va tarbiya sohasida: Korrupsiyaga qarshi kurashish ruhini maktabgacha ta'lim va umumta'lim maktablari o'quv dasturlariga nafaqat huquqiy dars, balki axloqiy qadriyat (halollik vaksinasi) sifatida singdirish.

4. Jamoatchilik nazorati: OAV va blogerlarning korrupsiya holatlarini yoritishdagi huquqiy himoyasini kuchaytirish, "Xabar beruvchilarni himoya qilish" tizimini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish.

Xulosa qilib aytganda, korrupsiya — bu sivilizatsiyalarni tanazzulga yetkazuvchi tarixiy illatdir. Unga qarshi kurashish — bir martalik tadbir emas, balki uzluksiz siyosiy va ijtimoiy jarayondir. Ma'naviy poklik, huquqiy ong va shaffof texnologiyalar uyg'unligi korrupsiyadan xoli, adolatli va barqaror jamiyat qurishning yagona kafolatidir. Millatning kelajagi korrupsiyaga qarshi murosasiz kurashishda har bir fuqaroning shaxsiy mas'uliyatini anglashi bilan belgilanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2023.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2021. (*Korrupsiyaga qarshi kurashning davlat siyosatidagi ustuvorligi tahlili uchun*).
3. O'zbekiston Respublikasining "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonuni. (2017-yil 3-yanvar, O'RQ-419-son).
4. Shermuhammedova N.A. Falsafa va fan metodologiyasi. – Toshkent: "Noshir", 2009. (*Ijtimoiy illatlarning falsafiy va ma'naviy ildizlari tahlili uchun*).
5. Saifnazarov I., Muxtorov A. Korrupsiya – taraqqiyot kushandasi. – Toshkent: "Iqtisod-moliya", 2018. (*Mavzu bo'yicha eng asosiy o'zbek tilidagi ilmiy-ommabop manba*).
6. To'rayev B. Davlat boshqaruvi va ijtimoiy barqarorlik falsafasi. – Toshkent: "Akademiya", 2012. (*Byurokratiya va manfaatlar to'qnashuvi tahlili*).
7. Nazarov Q. Qadriyatlar falsafasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2004. (*Korrupsiyaning axloqiy inqiroz sifatidagi talqini uchun*).
8. Laylo, Ruzikulova. "SUNIY INTELLEKT VA AKADEMIK INGLIZ TILINI ORGANISH." *BILGI ÇEŞMESI* 2.4 (2026): 58-64.
9. Laylo, R. (2026). SUNIY INTELLEKT VA AKADEMIK INGLIZ TILINI ORGANISH. *BILGI ÇEŞMESI*, 2(4), 58-64.
10. Laylo, Ruzikulova. "SUNIY INTELLEKT VA AKADEMIK INGLIZ TILINI ORGANISH." *BILGI ÇEŞMESI* 2.4 (2026): 58-64.
11. Laylo, R. (2026). SUNIY INTELLEKT VA AKADEMIK INGLIZ TILINI ORGANISH. *BILGI ÇEŞMESI*, 2(4), 58-64.
12. Nomozov Xurshid. "AXBOROT XURUJI VA OGOHLIK TUSHUNCHASI MAZMUN-MOHİYATI." *CONFERENCE OF ADVANCE SCIENCE & EMERGING TECHNOLOGIES*. Vol. 1. No. 7. 2026.
13. NOMOZOV XURSHID SHAVKAT O'G'LI. "INTERNET-MAKON MOHIYATI, GENEZISI VA ZAMONAVIY TARKIBI." *TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR* 1.2 (2024): 48-51.

14. NOMOZOV XURSHID SHAVKAT O'G'LI "AXBOROT XURUJINING O'SMIRLAR HAYOTIGA TA'SIRI." *QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI* (2023): 1285-1287.

15. Nomozov, Xurshid (2024). JAMIYATDA INTERNET-MAKON KONTENTLARI TA'SIRIDA SODIR BO 'LAYOTGAN NEGATIV IJTIMOYILASHUV SHAKLLARI. TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G 'OYALAR, 1(2), 52-58.

16. Xurshid, Nomozov. "AXBOROT XURUJLARINING MANBALARI, ULARNING IJTIMOY MUHITDA AMALGA OSHISH USULLARI." *Ta'limda raqamli texnologiyalarni tadqiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari* 41 (2025): 632-636.

17. Nomozov, Xurshid. "INTERNET-MAKON MOHIYATI, GENEZISI VA ZAMONAVIY TARKIBI." *Farg'ona davlat universiteti*,(3) (2023): 67-67.

18. Nomozov, Xurshid. "INTERNET-MAKON RESURSLARIDAN FOYDALANISH SOHALARI." *Development and innovations in science* 2 (2023): 8-14.

19. Omonov, Bakhodir. "The Expression of Geopolitical Knowledge in the Works "the City of Virtuous People" and "India". " *JournalNX* 9.6 (2023): 16-20.

20. OMONOV, Bahodir. "'DASTUR UL-MULUK" VA "SADDI ISKANDARIY" ASARLARIDA GEOSIYOSIY QARASHLAR." *«ACTA NUUZ»* 1.1.2 (2024): 180-183.

21. Omonov, Bakhodir. "The use of water resources in the center of environmental policy in the region." *The Fifth International Conference on History and Political Sciences*. 2015.

22. Omonov, Bakhodir Nurillaevich, Go'zal Aralovna Ochilova, and Sitora Ayonovna Azamova. "Specific characteristics of the ecological environment in uzbekistan." *World of Scientific news in Science* 1 (2023): 15-28.

23. Omonov, Bahodir. "Problems And Consequences Of Water Deficiency In Central Asia." *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry* 12.8 (2021).

24. Kenjayev, Zarmamat, Megliyev Azamat, and Jalilov Ixtiyor G'aniyevich. "NOGIRONLIGI BO 'LGAN SHAXSLAR HUQUQLARI: INKLYUZIV JAMOAT SARI." *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI* 2.6 (2026): 82-86.

25. Kenjayev, Zarmamat, Abdullayev Xurshid, and Jalilov Ixtiyor G'aniyevich. "INSON HUQUQLARI VA MAJBURIY MEHNAT." *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI* 2.6 (2026): 100-104.

26. Kenjayev, Z., Xurshid, A., & G'aniyevich, J. I. (2026). INSON HUQUQLARI VA MAJBURIY MEHNAT. *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI*, 2(6), 100-104.

27. Kenjayev, Zarmamat, Tog'aymurodov Donyor, and Jalilov Ixtiyor G'aniyevich. "RAQAMLI DAVRDA INSON HUQUQLARI: SHAXSIY MA'LUMOTLAR DAXLSIZLIGI VA SO 'Z ERKINLIGI MUAMMOLARI". *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI* 2.6 (2026): 94-99.

28. Kenjayev, Z., Donyor, T. A., & G'aniyevich, J. I. (2026). RAQAMLI DAVRDA INSON HUQUQLARI: SHAXSIY MA'LUMOTLAR DAXLSIZLIGI VA SO 'Z ERKINLIGI MUAMMOLARI". *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI*, 2(6), 94-99.

29. Kenjayev, Zarmamat, Baxodirov Nursulton, and Jalilov Ixtiyor G'aniyevich. "AYOLLARNING HUQUQLARI VA GENDER TENGLIGI." *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI* 2.6 (2026): 110-114.

30. Kenjayev, Z., Nursulton, B., & G'aniyevich, J. I. (2026). AYOLLARNING HUQUQLARI VA GENDER TENGLIGI. *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI*, 2(6), 110-114.

31. Jalilov, Ikhtiyor. "National "Kurash": History and Contemporary (On the Example of the Uzbek People)." *Procedia of Social Sciences and Humanities* 1 (2021): 360-363.

32. Sayxonovna, Maksadova Mexriniso, and Ismatova Oyimsiluv Rahimberdiyevna. "TALABA YOSHLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI." *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI* 2.6 (2026): 105-109.

33. Sayxonovna, Maksadova Mexriniso. "OSMIRLARNING MUSTAQIL QAROR QABUL QILISH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH." *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI* 2.6 (2026): 87-93.

34. Sayxonovna, Maksadova Mexriniso. "PEDAGOGIK MULOQOTNING VA UNING O 'ZIGA XOS PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI." *TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI* 2.6 (2026): 121-126.

35. SHOMURODOV, Kh F., and B. Sh KHABIBULLAEV. "Investigation of changes in the species composition within the plant community containing relict shrub *Moluccella bucharica* for half a century." *Malayan Nature Journal* 74.1 (2022).

36. Рузиев, Ахрор Эватович. "СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОПРЕДЕЛЕНИЮ ТЕРПИМОСТИ И ИНТОЛЕРАНТНОГО ПОВЕДЕНИЯ У РАННИХ ПОДРОСТКОВ." *Проблемы науки* 6 (65) (2021): 106-112.

37. Рузиев, Ахрор, Бобур Шодиев, and Камила Абдуллаева. "История педагогики, цель и задачи теории воспитания человека." *Общество и инновации* 2.4/S (2021): 666-672.

38. Evatovich, Ruziyev Axror. "Oilada yoshlarni tolerant madaniyatli qilib tarbiyalashda besh muhim tashabbus ijtimoiy-psixologik omil sifatida." *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences* 1.3 (2021): 242-252.

39. Рузиев, Ахрор Эватович. "ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ЁНДОШУВ АСОСИДА ИЛК ЎСПИРИНЛАРДА ТОЛЕРАНТЛИК ВА ИНТОЛЕРАНТЛИК ХУЛҚИНИ АНИҚЛАШ." *PSIXOLOGIYA Учредители: Бухарский государственный университет* 1: 197-202.

40. Evatovich, Ruziyev Axror. "O 'QITUVCHI VA TALABALAR O 'RTASIDAGI RAQAMLI KOMMUNIKATSIYA." «НАДЕЖДА НАЦИИ» *МЕЖДУНАРОДНОГО НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОГО КОНКУРС* 1.1 (2024).

41. Evatovich, Ruziev Akhror. "SOCIO-PSYCHOLOGICAL BASIS FOR DETERMINING TOLERANCE AND INTOLERANT BEHAVIOR IN EARLY ADOLESCENT CHILDREN." *Вестник науки и образования* 6-2 (126) (2022): 89-94.

42. RUZIEV, AE. "SOCIO-PSYCHOLOGICAL BASIS FOR DETERMINING TOLERANCE AND INTOLERANT BEHAVIOR IN EARLY ADOLESCENT CHILDREN." *ВЕСТНИК НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ Учредители: Олимп*: 89-94.

43. Ruziev, A. Kh. "Concerning the organization of all-year-round agriculture in Tajikistan." (2014): 65-67.